

Світлана Мартиненко

м. Київ, Україна
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
та методик гуманітарних дисциплін
Київського університету імені Бориса
Грінченка

Діагностування особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності

Реформування українського суспільства, модернізація вітчизняної системи освіти визначають основні підходи до професійної діяльності та особистісно-професійного зростання вчителя. Темпи сучасної цивілізації, прорив у світі технологій зумовлюють необхідність «освіти впродовж життя». Створення такої системи освіти веде за собою перебудову педагогічної діяльності, оскільки в подібній ситуації важливо не лише засвоїти систему психолого-педагогічних знань, а навчити їх самостійно здобувати, опрацьовуючи інформацію з різних джерел, творчо використовувати напрацювання в педагогічній діяльності. Сучасному вчителю необхідно формувати як навчальні вміння та навички, так і готовність учнів до активної пізнавальної діяльності, життя в нових економічних умовах. Особистісно-професійне зростання педагога відбувається під час професійної підготовки і є гармонійним процесом розвитку особистісних якостей і властивостей, формування професійних умінь, навичок і компетенцій для успішного особистісного самовдосконалення і професійної діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях проблема особистісно-професійного зростання вчителя знайшла грунтовне відображення, зокрема важливі кроки на шляху створення моделі особистості вчителя, його професіограми зроблені Миколою Левітовим, Г. Прорховим, С. Фрідман та ін. У працях Наталії Гузій, Івана Зязюна, Наума Коломінського, Миколи Лазарєва, Антона Макаренка, Віталія Максимова, К. Новікова, Є. Розової, Світлани

Сисоєвої, Ніни Тарасевич та інших відомих учених ідеється про особливості педагогічної майстерності, творчості, покликання і здібностей. Дослідження Івана Беха, Олексія Бодальова, А. Ковальова, Ніни Кузьміної, Олексія Леонтьєва, Валентини Семиченко та інших науковців стосуються психологічних зasad особистісно-професійного зростання. Наукові дослідження Леоніда Занкова, Г. Прозорова та інших учених присвячені проблемі формування педагогічних здібностей учителя; праці І. Нахімова, Л. Спіріна — проблемі формування педагогічних умінь.

У теорії педагогічної освіти досить грунтовно розкрито сутність і зміст професійної діяльності вчителя, охарактеризовано її структуру. Вона стала предметом багатьох досліджень психологів і педагогів, а саме: А. Бойко, В. Гінєцинського, Н. Кузьміної, К. Левітана, В. Максимова, Т. Полякової, С. Сисоєвої, Л. Спіріна, В. Сластьоніна, Л. Хомич та інших. Аналіз наукових досліджень дав змогу встановити, що саме у процесі професійної діяльності відбувається формування особистості педагога. Зокрема, О. Савченко, характеризуючи професійну діяльність учителя, визначає: «...в освіті головні цінності — дитина і педагог, здатний розвивати, захищати, оберігати її індивідуальність...» [7, с. 41], тому педагогічна діяльність є процесом розв'язання нескінченної низки завдань, підпорядкованих загальній кінцевій меті — формуванню всеобщно розвиненої особистості, становленню її світогляду, свідомості та поведінки.

На основі детального аналізу складових професійно-педагогічної діяльності нами було розроблено методики діагнотування особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності. Вважаємо за необхідне зазначити, що у процесі діагнотування необхідно досліджувати особистісну готовність учителя до педагогічної діяльності, яку ми розуміємо як інтегративну професійну здатність, що забезпечує ефективне виконання функцій педагогічної діяльності у навчально-виховному процесі сучасної школи та формування особистісних якостей вчителя.

Структуру особистісної готовності вчителя ми розглядаємо як взаємодію мотиваційного, змістового та процесуального компонентів. Визначення сформованості готовності педагога необхідно здійснювати за такими критеріями і показниками, а саме: сформованість знань про сутність і функції педагогічної діяльності, розвиток творчого мислення, володіння змістом навчального предмету та методикою його викладання, основами педагогічної майстерності [5, с. 37–46].

З урахуванням зазначеного вважаємо за необхідне подати діагностичні методики, які дадуть змогу встановити рівень особистісно-професійного зростання вчителя початкової школи, серед яких особлива увага зосереджена на анкетуванні та тестуванні як основних діагностичних методах.

Діагнотування особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності

Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри		
		Показники оцінки готовності вчителя	Рівні	
Напрям професійної діяльності	Зміст підготовки вчителя	Показники оцінки готовності вчителя		
1. Науково-теоретична підготовка	1. Знання теоретичних основ предмета, що викладається	1. Орієнтація на мету і завдання предмета 2. Володіння основними закономірностями 3. Операування науковою термінологією 4. Орієнтація на відбір змісту навчання на основі наукових даних, фактів, понять, законів 5. Розуміння логіки наукового викладу навчального матеріалу		
	2. Знання методології і методів навчального предмета	1. Орієнтація на різноманітні методи наукового пізнання 2. Розуміння сутності використаних методів 3. Уявлення про можливості використання методів наукового пізнання у процесі викладання предмета		
	3. Знання історії розвитку науки і сучасних її досягнень	1. Орієнтація в історії нових відкриттів 2. Розуміння необхідності її використання в процесі викладання предмета 3. Володіння змістом сучасної науки і практичним досвідом 4. Уявлення про роль і місце використання цих знань у процесі викладання навчального предмета		
2. Психолого-педагогічна підготовка	1. Знання психологічних особливостей учнів	1. Орієнтація в психологічних особливостях учнів і необхідності їх обліку у процесі відбору змісту, форми і методів навчання 2. Розуміння мети і завдань навчання учнів з навчального предмета 3. Орієнтація в навчальних планах і програмах викладання навчального предмета 4. Визначення провідних знань, умінь і навичок, які необхідно сформувати в учнів у процесі вивчення предмета		

	2. Знання психологічних закономірностей навчання, виховання і розвитку учнів	1. Розуміння адекватності методів і прийомів навчання меті та змісту навчання предмета 2. Орієнтація в компонентах учіння, їх сутності, логічного взаємозв'язку 3. Розуміння психологічних основ навчання, виховання і розвитку особистості учнів різноманітних вікових груп		
	3. Знання теоретичних основ загальної педагогіки	1. Розуміння мети і завдань педагогічної взаємодії з учнями в процесі їх навчання, виховання і розвитку 2. Орієнтація в методах педагогічної діагностики рівня навчаемості та вихованості учнів 3. Уявлення про педагогічні вимоги до проведення уроків різних типів 4. Знання структури уроків різних типів 5. Орієнтація в сучасній класифікації методів навчання (IV групи), характеристика кожного з них 6. Розуміння специфіки, функцій і методів професійної діяльності вчителів		
	4. Знання сутності сучасних освітніх технологій	1. Розуміння необхідності управління НПД учнів і ролі вчителя в цьому процесі 2. Володіння прийомами планування та організації особистої діяльності і діяльності учнів 3. Орієнтація в змісті контролально-аналітичної діяльності вчителя в навчально-виховному процесі 4. Володіння прийомами педагогічної техніки 5. Розуміння сутності та змісту сучасних освітніх технологій 6. Визначення оптимальних освітніх технологій для учнів різного віку і рівня підготовки		
3. Методична підготовка	1. Знання змісту навчального предмета	1. Уявлення про роль навчального предмета в системі навчання, виховання і розвитку учнів 2. Розуміння мети і завдань навчального предмета 3. Орієнтація в навчальних планах і програмах викладання навчального предмета 4. Визначення провідних знань, умінь і навичок, які необхідно сформувати в учнів у процесі навчання предмета		
	2. Володіння методами і прийомами навчання	1. Розуміння адекватності методів і прийомів навчання меті та змісту навчання предмета 2. Орієнтація в різносторонній цільовій спрямованості методів і прийомів навчання учнів з предмета 3. Розуміння сутності різноманітних методів навчання та їх специфіки застосування у процесі викладання 4. Орієнтація в нових методах і прийомах навчання, інноваційних підходах у використанні традиційних методів навчання		
	3. Володіння засобами навчання	1. Орієнтація в специфіці та умовах використання різноманітних засобів навчання з предмета 2. Розуміння ролі та функцій засобів навчання в активізації навчально-пізнавальної діяльності, розвитку їх інтересу до навчання, вирішення педагогічних завдань		
	4. Знання історії розвитку науки та її сучасних досягнень	1. Розуміння взаємозв'язку змісту, форм і методів навчання учнів з предмета 2. Орієнтація в специфіці різноманітних форм організації навчання 3. Орієнтація в нових формах організації навчання учнів з предмета, їх сутності та умовах успішного використання у викладанні		

Діагностування особистісних якостей вчителя початкової школи

№ з/п	Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	Бали
I	Спрямованість особистості	1. Мотиви і потреби	1. Усвідомлення суспільних інтересів і своїх обов'язків щодо них 2. Орієнтація в діяльності на мету і завдання школи 3. Прагнення забезпечити розвиток особистості кожної дитини 4. Бажання самоудосконалювати себе, свою діяльність і умови праці	
		2. Почуття (емоції)	1. Спрямованість емоцій і почуттів на об'єкт педагогічних перебудов 2. Інтенсивність емоцій 3. Стійкість емоцій 4. Глибина емоцій 5. Наявність вольового контролю за своєю поведінкою 6. Адекватність емоційного стану вчителя педагогічної реакції на діяльність учнів 7. Доброзичливість реакції вчителя на збудження 8. Впевненість у своїх педагогічних діях 9. Задоволення результатами педагогічної діяльності	
		3. Інтереси	1. Наявність інтересу, пов'язаного з предметом педагогічної діяльності 2. Широта інтересів, в т.ч. професійних 3. Глибина інтересу 4. Стійкість інтересу, в т.ч. професійного 5. Дієвість інтересу, в т.ч. професійного	
		1. Відчуття	1. Орієнтація в діяльності на об'єкт педагогічної взаємодії 2. Швидкість реакції на дії та вчинки учня 3. Чіткість координації педагогічних дій	
		2. Сприйняття	1. Цілеспрямованість сприйняття 2. Адекватність сприйняття мети і завдань педагогічної діяльності 3. Спостережливість 4. Зацікавленість	
		3. Пам'ять	1. Цілеспрямованість уваги 2. Швидкість і раціональність запам'ятовування 3. Емоційне ставлення до запам'ятованого і відтвореного. 4. Повнота відтворення.	
		4. Мислення	1. Самостійність мислення (вміння ставити нові завдання і самостійно знаходити потрібне рішення) 2. Інтелектуальні властивості (індуктивні, дедуктивні) 3. Всеобщість і глибина знань 4. Уміння вирішувати і розуміти сутнісні, складних питань 5. Гнучкість розуму (вміння швидко змінювати свої дії за умови зміни ситуації, свобода думки від закріплених попередньо прийомів і способів вирішення педагогічних завдань) 6. Швидкість розуму (здатність швидко долати складні ситуації, обдумувати і приймати правильне рішення) 7. Критичність розуму (вміння об'єктивно оцінювати свої можливості та можливості інших, детально і всеобщі перевіряти всі гіпотези і висновки)	
		5. Мовлення	1. Цілеспрямованість мовлення 2. Зв'язки я та переконливий виклад 3. Доступність і розгорнутість висловлювань 4. Логічна чіткість і завершеність висловлювань 5. Зрозумілість і чіткість форми викладу 6. Виразність мовлення 7. Обізнаність мовлення	

		6. Воля	1. Цілеспрямованість (підпорядкованість педагогічної діяльності меті та завданням) 2. Самостійність поведінки, поглядів, переконань 3. Рішучість (здатність своєчасно приймати виважені рішення і їх виконувати) 4. Наполегливість (здатність досягати поставленої мети) 5. Витримка (здатність контролювати свої дії) 6. Дисциплінованість (свідоме підпорядкування своєї поведінки суспільним нормам)	
		7. Здібності	1. Чуйне ставлення до учнів і врахування їх емоційного стану 2. Цілеспрямованість у прогнозуванні власної діяльності та діяльності учнів 3. Орієнтація в змісті педагогічної діяльності, формах і методах її організації 4. Вибірковість засобів педагогічної взаємодії з урахуванням мети діяльності, здібностей учнів, їх стану і рівня розвитку, власних можливостей 5. Зосередженість уваги і педагогічна доцільність її переключення 6. Здатність до педагогічного перевтілення, артистизму 7. Захопленість педагогічною діяльністю, її результатами	
III	Стиль поведінки	1. Характер	1. Ставлення до колективу: а) колективізм, активність у справах колективу; б) чесність, справедливість; в) комунікативність. 2. Ставлення до праці: а) працьовитість; б) результативність; в) відповідальність.	

Обробка результатів:

«0» балів виставляється тоді, коли показник не проявляється або недостатньо виявляється;

«1» бал виставляється тоді, коли показник виявляється рідко або виявляється певною мірою;

«2» бали виставляється тоді, коли показник проявляється часто і достатньо виявляється;

«3» бали виставляється тоді, коли показник виявляється завжди і чітко.

Розрахунок рівня всієї діяльності або поетапно:

$K = K \text{ (фактична кількість балів)} / K \text{ (максимальна кількість балів)}$ Оптимальний рівень — до 0,8 балів

ЛІТЕРАТУРА

- Григор'єв А., Завіна В., *Психолого-педагогічна діагностика*, Київ 2005, с. 106–149.
- Державний стандарт початкової загальної освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation>.
- Коджаспирова Г., *Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений*, Москва 2001, с. 37.
- Мартиненко С., *Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія]*, Київ 2008, с. 253–270.
- Мартиненко С., *Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навч.-метод. пос.*, Київ 2010, 264 с.
- Рубинштейн С., *Основы общей психологии*, Санкт-Петербург 1999, 720 с.
- Савченко О., *Виховний потенціал початкової освіти*, Київ 2007, с. 38–50.
- Сисоєва С., *Основи педагогічної творчості: підручник*, Київ 2006, 346 с.

